

ПАМЕТ И ГЛАС

Снимка: Надежда Стоянова

Оформление: Надежда Стоянова

ОЛГА ГЮЗЕЛЕВА В БРУНАТЕ.
СПОМЕНИ ЗА МАРА БЕЛЧЕВА И ПЕНЧО
СЛАВЕЙКОВ¹

Бойка Илиева

Югозападен университет „Неофит Рилски“;

Институт за литература, Българска академия на науките (България)

OLGA GYUZELEVA IN BRUNATE: MEMORIES OF MARA BELCHEVA
AND PENCHO SLAVEYKOV

Boyka Ilieva

South-West University “Neofit Rilski”;

Institute for Literature, Bulgarian Academy of Sciences (Bulgaria)

Researcher ID (Web of Science): D-1140-2014; ORCID ID: 0000-0002-9649-6295

E-mail: boyka.ilieva@gmail.com

Abstract: This article examines the last months of the life of Pencho Slaveykov and Mara Belcheva spent in Italy and ending with the death of the poet in Brunate in 1912. It regards them through the prism of a little-known memoir source – *Memories of Pencho Slaveykov* by Olga Gyuzeleva. The study aims to introduce this document into scientific circulation, to situate it in the context of the existing testimonies (correspondence, diaries and memoirs of contemporaries) and to assess its factual and interpretive value for the reconstruction of the so-called “Brunate Episode”.

¹ Настоящият текст е представен на Втората национална научна конференция „Жените в българската литература и култура“ (27–29 ноември 2019 г.), организирана от Българската асоциация на университетските жени, Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и Института за литература към Българската академия на науките.

The article traces the chronology of the events surrounding the stay of Slaveykov and Belcheva in Italy, focusing on the discrepancies and contradictions in the different witness accounts. Particular attention is paid to the insider perspective of Gyuzeleva as a relative and a direct participant in the tragic days after the poet's death. Through a comparative reading of the available sources, the article argues that Gyuzeleva's memoir has a great significance in the corpus of testimonies relating to the last period of Slaveykov's life.

Keywords: Olga Gyuzeleva, memories, Brunate, Pencho Slaveykov, Mara Belcheva

Резюме: Статията разглежда последните месеци от живота на Пенчо Славейков и Мара Белчева, прекарани в Италия и завършили със смъртта на поета в Брунате през 1912 г., през призмата на малко познат мемоаристичен източник – „Спомени за Пенчо Славейков“ от Олга Гюзелева. Изследването има за цел да въведе този документ в научно обращение, да го ситуира в контекста на съществуващите свидетелства (кореспонденция, дневници и мемоари на съвременници) и да оцени неговата фактическа и интерпретативна стойност за реконструкцията на т.нар. „епизод Брунате“.

Статията проследява хронологията на събитията около пребиваването на Славейков и Белчева в Италия, като се съсредоточава върху разминаванията и противоречията в различните свидетелски разкази. Особено внимание е отделено на вътрешната перспектива на Гюзелева като роднина и пряк участник в трагичните дни след смъртта на поета. Чрез сравнителен прочит на наличните източници статията аргументира тезата, че мемоарите на Гюзелева имат съществено значение в корпуса от свидетелства за последния период от живота на Славейков.

Ключови думи: Олга Гюзелева, мемоари, Брунате, Пенчо Славейков, Мара Белчева

Последните месеци от живота на Пенчо Славейков и Мара Белчева, прекарани в Италия и завършили с кончината на поета в Брунате през май 1912 г., представляват един от най-драматичните и едновременно с това най-митологизирани епизоди в българската литературна история от началото на ХХ век. Въпреки наличието на разнообразни свидетелства – кореспонденция, дневникови записки и мемоари на съвременници – реконструкцията на този период остава фрагментарна и често противоречива. Натрупаният във времето разказ за „епизода Брунате“ е резултат от наслагването на различни гледни точки, белязани от лични пристрастия, емоционална ангажираност и ретроспективна интерпретация.

Настоящият текст насочва вниманието към един непроучен досега извор – мемоарните записки на Олга Гюзелева, съхранявани в Централния държавен архив. Като близка родственица на Мара Белчева и пряк свидетел на събитията в Брунате Гюзелева

предлага вътрешна перспектива към трагичните дни след смъртта на поета, допълвайки и в определени аспекти коригирайки вече познатия корпус от свидетелства. Целта на изследването е да ситуира тези спомени в контекста на съществуващата мемоарна традиция, да открие тяхната фактологична и интерпретативна стойност и да очертае приноса им към по-пълното осветляване на този ключов момент от биографията на двамата поети.

Последните пет месеца, които Пенчо Славейков и Мара Белчева споделят в люлката на Ренесанса, са съблимвният епизод в съвместния им път. Той започва с установяването на двамата в Рим в края на октомври 1911 г. и продължава до сетния час на поета на 28 май 1912 г. в Брунате.² Изборът на Италия е предпоставен половин година по-рано, когато командированият директор на Народната библиотека и неговата спътница обикалят различни италиански градове в продължение на около месец – от 29 март до 26 април 1911 г.

Трудно е да се сглоби картината на този кратък, но интензивен и вдъхновяващ епизод от живота на двамата. Обикновено се разчита на тяхната кореспонденция, на спомените и дневниците на Мара Белчева и на Боян Пенев, които обаче дават откъслечни, а понякога и противоречиви сведения. Особено ценна е информацията, която успяват да съберат двама българи, живели през 40-те години на миналия век в Рим. Това са студентът Алекси Бежаров и дипломатът, по-късно преводач и писател, Стефан Мокрев. Бежаров прави опит за възстановка на второто пребиваване и на погребението на Пенчо Славейков в Италия. Интересът му към събитията е провокиран от тържественото честване на поета в Брунате на 24 май 1940 г. То е организирано от българското академично дружество в Падуа с подкрепата на италианския славист проф. Артуро Крониа. В хода на събитието се поставя паметна плоча на хотел „Bella vista“, където завършва земният път на Славейков. Бежаров предприема старателно издирване на лицата, свързани с пребиваването на поета в Италия, преписва документи, записва в детайли разговорите си с петима италианци, общували с него в последните месеци от живота му. След постъпването си на работа в българската легация в Рим през 1945 г. дипломатът Стефан Мокрев успява да се срещне с римския приятел на Славейков – проф. Гуидо Киалво, чрез посредничеството на Енрико Дамиани. Този разговор е ценно свидетелство за интересите и литературните занимания на поета във Вечния град.

² 10 юни по нов стил.

Сглобяването на фактите през спомените на участниците в трагичните събития невинаги е възможно с абсолютна достоверност. В тях се съдържат някои неточности и противоречия, било поради емоционалната наситеност на момента, било поради времевата им отдалеченост. Най-пресните сведения са тези на Боян Пенев, който прави прецизни стенографски записки от мястото на събитието, публикувани 45 години по-късно, и на Рачо Славейков, написал кратка хроника на погребението няколко дни след завръщането си от Италия. Спомените на Мара Белчева са публикувани за първи път през 1923 г. като предговор към избраните съчинения на Пенчо Славейков, на които тя е и редактор (Vacheva 2010). Сведенията на италианските свидетели на събитията, документирани от Бекяров през 1940 г., са издадени шест години по-късно. Сред тях най-близък до поета е Гуидо Киалво, интервюиран и от Мокрев през 1945 г. Останалите италианци са „замесени“ по силата на професионалните си задължения – лекарят Карло Барацони от Комо, хотелиерът Андреа Лучини, съдържател на „Bella vista“, художникът Алдо Маца, автор на посмъртната скица на поета, и свещениците дон Джузепе Граси и Джироламо Пеницони. Години по-късно, през 1961 г., двама от тях – Барацони и Лучини, изпращат в писма своите мемоаристични записки по молба на Николай Дончев.³

Редица неизяснени детайли все още будят интерес, като провокират проучвания, догадки и хипотези. Без да се впускам в подробности, ще посоча само две от пофрапиращите разминавания в свидетелските разкази, които усложняват прецизната възстановка на събитията. Първото се отнася до престоя на двамата спътници в Брунате. В записките си Барацони твърди: „Големият български поет Пенчо Славейков живя през април и май 1912 година в Брунате на езерото Комо, където се бе установил в хотел „Белависта“ (Donchev 1961: 75), докато собственикът на споменатия хотел отбелязва че „пребиваваше вече от пет дни тук по здравословни причини“ (Donchev 1961: 76). Дори и да вземем предвид разминаването от 13 дни между стар и нов стил, според лекаря двамата пребивават в градчето около месец, преди поетът да почине. Другото несъответствие визира присъстващите на погребението българи. Отново д-р Барацони твърди, че сред тях е българският консул в Милано, „който подкрепяше съсипаната от скръб госпожа Мара Белчева, потънала в траур“ (Donchev 1961: 76). В спомените си дипломатът Димитър Йоцов, който по онова време заема този пост, изразява съжалението си, че е пристигнал в Брунате след края на погребението и до гроба го

³ По-подробна информация за възстановката на италианския период на Пенчо Славейков по спомените на упоменатите лица се съдържа в главата „Вдъхновението Италия в българската литература“ (Ilieva 2019: 83–172).

завели г-жа Мара Белчева и г-жа Ангелова-Гюзелева (Yotsov 1937: 8). И в двата случая трудно може да се доверим на д-р Барацони – от една страна заради дистанцията от почти половин век, и на второ място заради напредналата му възраст. В смъртния акт на поета е отбелязано, че лекарят е на 32 год., което означава, че е писал спомените си на 81-годишна възраст.⁴ Едно задълбочено съпоставително изследване на всички налични документи вероятно ще внесе повече конкретика, но ще отвори и нови въпроси, както и поле за различни хипотези.

Повече от век по-късно епизодът Брунате все още продължава да разкрива своя изследователски потенциал. Той беше обект на съживен интерес около юбилейните чествания на поета преди няколко години. Съвременната литературна наука предлага нови гледни точки, като една от любопитните тези е, че Брунате не е случайна спирка в пътуването на Славейков и Белчева към Швейцария, а предварително набелязана цел (Dimitrov 2017: 10).

Ценен, но засега слабо проучен източник за живота и погребението на Пенчо Славейков са спомените на Олга Гюзелева.⁵ Тя е не само родственица (снаха) на Мара Белчева, но и нейна морална подкрепа в Брунате през тежките дни след загубата.⁶ Документът, озаглавен „Спомени за Пенчо Славейков“, се съхранява в Централния държавен архив и съдържа 25 машинописни страници, в края на които е обозначена годината 1957. Конкретен повод за систематизиране на спомените си Гюзелева взема от наскоро излезлите в печата непубликувани документи на Боян Пенев за погребението на поета, но те са израз и на вътрешна потребност и отговорност към съвременниците.⁷ Авторката споменава и за настояването на заинтересовани лица – „поканена от мнозина“ (л.24). Ръкописните поправки по машинописния текст навеждат на предположението, че вероятно става въпрос за коректура, а обръщението на Гюзелева към „уважаемите читатели“, за чието снизхождение моли (л.24), засилва убеждението, че е предназначен за скорошно публикуване. Въпреки направените издирвания, засега такава публикация не ми е известна.⁸

⁴ Atti di morte. – Музей Славейковата къща, Трявна. Архивен фонд „Пенчо Славейков“, инв. № 1779.

⁵ На този документ се натъкнах съвсем случайно през 2016 г., докато издирвах в ЦДА документи за български интелектуалци, пребивавали в Италия след Освобождението. Трудно ми беше да допусна, че е възможно такъв ценен източник да е останал непубликуван. Към настоящия момент вече е факт и книгата на Емил Димитров „Смърт в Брунате“ (Издателство „Изток-Запад“, 2025), която също се позовава на мемоарите на Гюзелева.

⁶ Олга е съпруга на майор Кръстю Ангелов, един от братята на Мара Белчева

⁷ ЦДА, ф. 1010К, оп.1, а.е.1, л.1. Нататък спомените се цитират по тази архивна единица, като в скоби се отбелязва номерът на листа.

⁸ В наши дни спомените са публикувани от Мария Младенова в сп. „Библиотека“, 2018, кн.6.

Олга Гюзелева-Ангелова (1881–1972) е една от четирите дъщери на акад. Иван

Гюзелев – учен с международно признание. Завършва музикално образование в Дрезден със специалност пиано и оперно пеене. Изявява се като пианистка („аккомпанияторка“) и оперна певица – сопран и мецосопран. През сезон 1917/1918 е редовна артистка в Народния театър, за нуждите на който превежда пиеси от немски и руски. Тя е сред основателите на Оперната дружба (1908). В операта изпълнява партиите на Марта във „Фауст“ от Гуно, Мерседес в „Кармен“ от Бизе, Амнерис в „Аида“ от Верди и др. Същевременно преподава „по стара италианска метода“ частни уроци по солово пеене във Варна и по пиано в София.⁹ През 1925 г. е ранена при атентата в църквата „Св. Неделя“. Умира самотна на 91-годишна

възраст в дом за възрастни хора в Казанлък.

Цялото семейство на Олга има артистични интереси. Сестра ѝ Богдана е оперна певица и е смятана за първата българска жена композиторка. Омъжена е за Иван (Жан) Вулпе, оперен певец от бесарабски произход, завършил в Русия. Другата ѝ по-голяма сестра – Донка, също споделя професията на известния си съпруг, актьора Кръстю Сарафов.

Записките на Олга Гюзелева детайлно и добросъвестно проследяват цялата хронология на познанството ѝ със Славейков. Въпреки че в заглавието фокусът е поставен върху неговата личност, те съдържат редица автобиографични факти, както и впечатления за различни съвременни интелектуалци. Най-детайлни са сведенията за братята Пенчо и Рачо Славейкови, както и за Мара Белчева. Мемоарите дават и ценна информация за първите стъпки на оперното дело в България, още повече че идеята за създаването на операта се ражда в дома на Гюзелеви. Интерес представляват и подробните пътни бележки за Венеция и Брунате. Текстът осветлява от нов ъгъл повече или по-малко известни факти от финансов, интимен и литературен характер около връзката на Пенчо Славейков и Мара Белчева.

⁹ ЦДА, ф. 1010К, оп.1, а. е. 3 – Сведения от неизвестен автор за артистичната дейност на оперната актриса Олга Гюзелева-Орлова. София, без дата (ръкопис)

Първите впечатления на Олга датират от ученическите ѝ години, когато, скрита зад тежкото перде в салона, наблюдава преминаването на Славейков покрай дома ѝ. Всеки ден по обед точно в 12 ч. поетът минава по тротоара на ул. „Раковска“ с тежка походка, съпроводен от Алеко Константинов. Срещата ѝ с него през 1908 г. е по-скоро драматична. Ентузиазиранияте създатели на Оперната дружба (Иван и Богдана Вулпе, Драгомир Казаков, Константин Михайлов-Стоян, Димитър поп Иванов и Олга Гюзелева) се сблъскват със забраната на тогавашния директор на Народния театър да репетира на неговата сцена и да ползват костюмите. Славейков пренебрежително ги нарича „фасулковци“ и категорично се противопоставя на идеята им: „Полуизгърбен, намръщен, с огнени стрели в очи – струваше ни се, че ей сега ще вдигне здравия си тежък бастун и ще ни погне навън, така страшен изглеждаше!“ (л.5). След задомяването си с Кръстю Ангелов (през 1910 или 1911 г.) тя опознава Славейков в различна светлина – като любезен и внимателен сродник. Той охотно я въвежда в света на литературата и дълго разговаря с нея за творчеството на Байрон и Уайлд:

Седнал по турски на удобния миндер в столовата ни, той си слагаше феса... Пенчо запушваше с дългата чубучка и с броеница в ръка, весел, закачлив, той ми е и сега още пред очите. По-рано не можех и да си го помисля дори такъв шеговит, пълен с хумор Пенчо – тъй както ми го описваше съпруга ми. (л.6).

Неусетно Олга се привързва към поета, който я предразполага с чувството си за хумор и с искрения си смях: „Ами как се смееше той: цялят се разгърсваше от смех при собствените си шеги“ (л.6). Траен спомен оставя у нея богатата библиотека на Славейков, разположена в салона на втория етаж в дома на Мара. Олга описва големия светложълт полиран долап от най-скъпо дърво като тайнствена интелектуална съкровищница:

... той бавно се отваряше и чудесна благоуханна миризма, като парфюм, лъхаше от него при отварянето му. Лично притежание беше той на Пенчо – не общо – където съдържаше най-скъпи издания на почти всички литературни класици, всички подвързани с чудесна мъхава кожа. Знаменити поети, писатели, драматурзи почиваха там със своите си най-отбрани съчинения, смирено чакащи да се докосне до тях само Пенчовата ръка. (л.7).

Изглежда Мара Белчева полага немалко усилия за приобщаването на Славейков към семейството ѝ, с което в кратко време той установява топли отношения. Това личи

и от една картичка, запазена в архива на Националния литературен музей, изпратена му през 1904 г. от нейния племенник.¹⁰ С нея малкият Иванчо моли учтиво поддиректора на Народната библиотека да му изпрати още марки от различни страни, за да се похвали с най-богатата сбирка сред връстниците си. Въпреки детския почерк в текста личи намесата на възрастен, който следи за официалния тон на писмото. Самата Олга също поддържа близки роднински отношения със Славейков. С пощенска картичка, изпратена от Плевен на 20 юни 1911 г., вероятно по време на концертно турне, тя го поздравява и го моли да посещава по-често съпруга ѝ.¹¹

Взаимните гостувания се прекратяват със заминаването на Мара, а по-късно и на Пенчо, в странство. Плановете им за окончателно установяване именно в Италия се потвърждават и от предварителната езикова подготовка на Белчева, която се заема да изучава усилено италиански език. Според Гюзелева Мара и Пенчо заминават за Италия, за да изчакат там почти обещаната от Алфред Йенсен Нобелова премия: „Професорът им беше съобщил, че премията този път е отредена за Пенчо Славейков, но кога точно хонорарът ще се изплати, не бе известно“ (л.8). По думите ѝ те възлагат голяма надежда на това „многоочаквано богатство“ не само, за да се установят, но и за да встъпят в брак: „Много хора са ги осъждали защо така нередно невенчани живееха, а не знаеха самата причина, че щом се задомят и веднага пенсията на Мара щеше да се прекрати.“ (л.8). Според родственицата основната пречка пред тяхното задомяване е финансова.¹² Скромната заплата на директор на театъра, а по-късно и на библиотеката, принуждава поета на редица икономии: „той квартируваше у дома си, в бащината си къща, а се хранеше у Марини“ (л.8).

Авторката споделя, че няма конкретни сведения за живота на двамата в Италия, освен че напразното очакване на паричната премия все повече задълбочава материалните им затруднения. Те подтикват Мара към решителна крачка – тя пише на брат си Кръстю да продаде къщата, наследена от покойния ѝ съпруг. Имотът е купен от бившия министър Михаил Такев, който по това време обитава първия етаж, а парите (авторката не споменава сумата) са изпратени веднага в Рим (л.9), където двамата живеят в квартирата на неговия брат – Владимир.¹³ Гюзелева не посочва точната причина за напускането на

¹⁰ Картичка на Иван Ангелов до Пенчо Славейков. – НЛМ, фонд Пенчо Петков Славейков, инв. № 285.

¹¹ Картичка на Олга Гюзелева до Пенчо Славейков. – НЛМ, фонд Пенчо Петков Славейков, инв. № 259.

¹² Гюзелева споменава и размера на очакваната парична премия – 200 000 лв. – внушителна сума на фона на заплата на Славейков от 250 лв. (л.8–9).

¹³ По това време Владимир Такев е студент по право в Рим и живее със съпругата си Лиза под наем на знаковата ул. „Бонкомпани“.

Рим, а само крайната цел – курорта „Сен Мориц“, за която по-късно научава от Б. Пенев. Тя подчертава угнетението на Славейков от паричните затруднения и от забавянето на хонорарите за „Кървава песен“.

Когато телеграмата, известяваща смъртта на поета, пристига в дома на Ангелови, те са стъписани не само от злокобната новина, но и от неочакваното местонахождение на двамата спътници. Гюзелева неколкократно набляга, че не са били уведомени за него: „а ние ги знаехме, че са в Рим“. В семейството се решава тя да замине за Брунате поради бавната процедура за разрешаване на отпуск за майор Ангелов. От друга страна нейното присъствие там е преценено като по-целесъобразно – „защото по-полезна щях да бъда на сестра му в голямата ѝ скръб като жена изобщо, отколкото той като мъж. Ний жените по-утешителни можем да сме в такива скръбни моменти“ (л.10). Още на следващия ден Ольга заминава за Италия заедно с Рачо Славейков, като във влака шие набързо скроената си траурна блуза. Тя посочва в детайли маршрута на пътуването – София – Фиуме – Триест – Венеция – Комо, осъществено с влак и параход.

Всичко видно и преживяно по време на пътуването до Брунате е описано подробно в спомените. Наред с възхищението от Венеция авторката пресъздава тягостното чувство от компанията на човек, чиято душа е „изпълнена от проза и без усет за красотата на живота“. Освен с безразличието си към всичко наоколо Рачо Славейков я изненадва неприятно с охотното обсъждане на семейните интриги в дома на Каравелови „в най-некрасива форма на изразите си“, както и с въодушевлението, с което говори за предстоящия обяд: „Изглежда, че кулинарното изкуство повече царуваше и вълнуваше душата му от тежката скръб по поета“ (л.13).

Текстът съдържа ценна информация за състоянието на Мара Белчева, за погребението и за присъстващите лица. Наред с хрониката на фактите Гюзелева дава израз и на личните си впечатления от италианците, с които общува, и от великолепната природа на Италия. При пристигането си Ольга и Рачо откриват Мара в местната църква. До ковчег на поета тя е величествена в своето страдание: „цяла в дълъг чер воал, забулена, тя наподобяваше някоя жрица в поклонение на своя кумир“ (л.15). Гюзелева прави подробно описание на траурната декорация в специално отредения кът, украсен тържествено от Мара „с черни платове по стените и големи палми наоколо“:

Боян Пенев нищо не споменува в записките си, писани така набързо, но красотата и изяществото на обстановката ме поразиха. В този прекрасен – скъп ковчег, целия излъскан, полиран от тъмно кафяв цвят, подигнат на малки крачка, без да добира направо

на подножието, Пенчо лежеше в черни официални дрехи, със скръстени ръце като заспал. Тихо, кротко отлетял от суетата земна, беше покрит със стъкло до кръста (л.15).

Срещата между двете родственици е емоционална и трогателна. Гюзелева откроява контрастното поведение на двама присъстващи от най-близкото обкръжение на покойника. Римският му приятел Гуидо Киалво прави отлично впечатление на авторката като „голям аристократ по характер и душа и положение, с финно възпитание, любезен, деликатен“ (л.16). Именно той се заема с уреждането на сметките, които ужасяват Мара с големите си суми. Поведението на Рачо Славейков отново дава повод за неодобрение – „той се поздрави с Мара – без да пророни ни сълза, погледна, погледна покойника и се дръпна настрана. Какво кораво, плътско сърдце туптеше в тия гърди, почудих се аз“ (л.15). Освен петимата най-близки роднини и приятели на погребението присъстват и много от брунатските жители, които наблюдават церемонията на почтително разстояние: „Това ми направи добро впечатление, защото си помислих, ако това бе у нас, ний не бихме могли да са справим от дечурлига и любопитните, които се врът винаги около опечалените“ (л.17). Важно е да се отбележи, че авторката познава по-ранните разкази на Б. Пенев и М. Белчева за погребението и в известна степен ги преповтаря, като използва случая да потвърди тяхната достоверност. На следващия ден Г. Киалво дава тържествен обяд в ресторанта на хотела, а на по-следващия ден и той, и Рачо Славейков си заминават. Гюзелева остава при опечалената си родственица още три месеца.

Няколко дни след заминаването си за Мюнхен Б. Пенев отново се връща в Брунате, но този път с Дора Габе и двамата остават около месец. За да избегнат мъчителната тежест на спомените, четиримата се преместват в по-модерен хотел с асансьори, огледала и килими – „Алберго Милано“. Там всяка сутрин М. Белчева и Б. Пенев работят над творбите на Славейков, а Гюзелева се разхожда с Дора по бреговете на езерото Комо. Заради всекидневните посещения на гробището пазачът услужливо предоставя ключа от портата на Олга, която неотлъчно придружава Мара Белчева. Тя си спомня за усилията, които им коства отключването на тежката желязната врата с големия ключ (л.18). Оттук Гюзелева има възможността да забележи и поетичната красота на заобикалящата ги гледка:

„От мястото на Пенчовия гроб обърнат към запад, гледката беше великолепна. В далечината на хоризонта ярко изпъкваха величествените знаменити снежни върхове на Алпите. „Дан дю Миди“, „Мон-Блан“, „Монте Роза“ отдалече се белееха в лазурния

простор на небето. О, каква поетична гледка вълнуваше душата, загледал се човек в далечината!“ (л.18).

След отпътуването на Пеневи Мара и Олга често са посещавани от дипломата Димитър Йоцов и от български студенти, следващи във Франция и минаващи да се поклонят на гроба на поета.¹⁴ Гюзелева свидетелства и за желанието на съдържателя на “Bella vista” да постави паметна плоча „за спомен, че в неговия хотел е починал бележит български поет“ (л.21). Тя потвърждава, че намерението му е осъществено по-късно, но към годината на спомените няма информация дали хотелът все още съществува.

Три месеца по-късно в Брунате пристига и Кръстю Ангелов, който след седмица престой заминава със съпругата си за София. По думите на О. Гюзелева Мара отказва да се върне с тях и остава в Брунате до септември. След завръщането си в България тя се настанява в дома на Ангелови, където често я посещават съмишлениците на поета от кръга „Мисъл“.

Спомените на Олга Гюзелева, останали дълги години извън обсега на изследователското внимание, са ценни с близката си, вътрешна гледна точка към събитията. Те са липсващият елемент от съществуващия и добре познат свидетелски наратив за последните дни на поета. Написани са 45 години след смъртта на Славейков, с намерението да бъдат публикувани, вероятно във връзка с чествана годишнина. Остава предизвикателството да бъде разгадана мистерията на тяхната забрава.

Анализът на мемоарния текст на Олга Гюзелева показва, че той представлява съществено допълнение към утвърдения свидетелски наратив за последните дни на Пенчо Славейков в Брунате. Макар написани десетилетия след събитията и неизбежно белязани от ретроспективна реконструкция, спомените ѝ предлагат ценна вътрешна гледна точка, в която хрониката на фактите се преплита с личното преживяване, моралната оценка и емоционалната памет. Те не само потвърждават редица вече известни обстоятелства около смъртта и погребението на поета, но и разкриват нови детайли – от интимния свят на Славейков и Белчева до социалната и културната атмосфера на италианската среда.

Включването на този документ в научния оборот разширява изворовата база и създава предпоставки за по-прецизна съпоставка между различните свидетелства. Същевременно той поставя въпроси относно механизмите на литературната памет,

¹⁴ В текста погрешно е написано Б. Йоцов, но всъщност става дума за Димитър Йоцов – генерален консул на България в Милано, с чиято съпруга Мара Белчева поддържа кореспонденция.

селекцията на факти и процесите на канонизиране на биографичния разказ. По този начин „епизодът Брунате“ се откроява не само като финален драматичен акт от живота на поета, но и като динамично поле на интерпретации, в което всяко ново свидетелство пренарежда акцентите в познатата картина. Именно в тази перспектива спомените на Гюзелева се явяват липсващото звено, което обогатява и усложнява разбирането ни за една от най-емблематичните фигури на българския модернизъм и за трагичния завършек на неговия жизнен и творчески път.

Библиография

- Arhiv na Olga Gyuzeleva.* – Tsentralen darzhaven arhiv, fond 1010K. [Архив на Олга Гюзелева. – Централен държавен архив, фонд1010К.]
- Arhiven fond “Pencho Petkov Slaveykov”.* – Natsionalen literaturen muzey. [Архивен фонд „Пенчо Петков Славейков“. – Национален литературен музей.]
- Arhiven fond “Pencho Slaveykov”.* – Muzey Slaveykovata kashta, Tryavna. [Архивен фонд „Пенчо Славейков“. – Музей Славейковата къща, Трявна.]
- Vacheva 2010:* Vacheva, A. “Chuy, tihiy izvor e dalbok!” Mara Belcheva (1868–1937). – Elektronno spisanie LiterNet, 13.04.2010, № 4 (125) [date of entering 15.01.2026]. <<https://litenet.bg/publish4/avacheva/mara-belcheva.htm>> [Вачева 2010: Вачева, А. „Чуй, тихий извор е дълбок!“ Мара Белчева (1868–1937). – Електронно списание LiterNet, 13.04.2010, № 4 (125) [прегледан 15.01.2026]. <<https://litenet.bg/publish4/avacheva/mara-belcheva.htm>>.]
- Dimitrov 2017:* Dimitrov, E. Smart v Brunate. – Literaturen vestnik, No 8, 2017, 9–11. [Димитров 2017: Димитров, Е. Смърт в Брунате. – Литературен вестник, No 8, 2017, 9–11.]
- Donchev 1961:* Donchev, N. Spomeni na d-r Carlo Baranzoni i na Andrea Lucini za smartta na Pencho Slaveykov. [Дончев 1961: Дончев, Н. Спомени на д-р Карло Барацони и на Андреа Лучини за смъртта на Пенчо Славейков. – Пламък, 7, 1961, 75–76.]
- Ilieva 2019:* Ilieva, B. Vdahnovenieto Italia. Literaturni konteksti 1878-1918. [Илиева 2019: Илиева, Б. Вдъхновението Италия. Благоевград: УИ „Неофит Рилски“, 2019.]
- Yotsov 1937:* Yotsov, D. Brunate. – Pencho Slaveykov. Spomenen list po sluchay 25 godini ot smartta mu, 8, 1937. [Йоцов 1937: Йоцов, Д. Брунате. – Пенчо Славейков. Споменен лист по случай 25 години от смъртта му, 8, 1937.]